

**KORMENEDZSMENT, TUDÁSTRANSZFER ÉS
A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS
A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY
TEVÉKENYSÉGEINEK TÜKRÉBEN**

**AGE MANAGEMENT, KNOWLEDGE TRANSFER AND
COOPERATION BETWEEN GENERATIONS
IN THE LIGHT OF THE UNIVERSITY
OF THE THIRD AGE MISKOLC FOUNDATION'S ACTIVITIES**

DOBOS LÁSZLÓ¹

A nap is legszebb naplementekor.²

Közismert tény, hogy a születéskor várható élettartam növekedése a XXI. század egyik meghatározó gazdasági és társadalmi kihívásához vezetett. Ez a tény, valamint az aktív és egészséges idősor biztosítására való törekvés paradigmaváltást eredményez az idősor világáról való gondolkodásban, az idős emberek gazdasági, társadalmi és kulturális szerepvállalásának megítélésében.

Jelen tanulmány a Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány (3. KEMA) működésének, célkitűzéseinek és tevékenységeinek a bemutatásával kíván reflektálni az említett kérdésekre, amelyek mögött korunk egyik legörvendetesebb és egyben legösszetettebb demográfiai kihívása rejlik. A cikk egyben egyfajta krónika is, amely az országban elsőként Miskolcon megalapított Harmadik Kor Egyetemét mutatja be, sorra véve annak különböző tevékenységeit, rendezvényeit, oktatási programjait, akcióit és projektjeit az alapítás óta eltelt hét éves időszakban. Különös figyelmet fordítunk ezenközben a generációk közötti együttműködés lehetőségeinek a felvázolására, kiemelve az egyetemi hallgatók és a szépkorúak közötti kapcsolat különböző aspektusait, valamint azokat a jövőbeli, még részben kiaknázatlan lehetőségeket, amelyek érdemben hozzá tudnak járulni az aktív idősor feltételeinek megteremtéséhez, a generációk közötti (nem csak digitális) szakadék áthidalásához.

Kulcsszavak: harmadik kor egyeteme, aktív idősor, szépkorúak, generációk kapcsolata, kormenedzsment

It is common knowledge that the increase of the expected lifespan at birth is one of the defining economic and social challenges of the 21st century. This fact and the pursuit of ensuring active and healthy aging for the elderly has induced a paradigm shift regarding the view of the world of the elderly and the judgement of the economic, social and cultural roles of aging people.

This paper reflects on the issues raised above by introducing the goals, operations and activities of the University of the Third Age Miskolc Foundation. These problems underlie one of the most welcome and also most complex demographic challenges of our age. The paper is also a chronicle, which presents the University of the Third Age (the first one of its kind in the country, founded in Miskolc) and lists the organization's various activities, programmes, educational courses and projects done in the seven years since its creation. Special attention is paid to the outlining of the opportunities of cooperation

¹ **Dr. DOBOS László**

a Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány Kuratóriumának elnöke
jogász, pszicho-pedagógus, felnőttképzési szakértő

² Sík Sándor *Kérdések felelet nélkül* c. verse

between generations, especially aspects of connection between university or college students and the elderly. Moreover, the paper focusses on those partially unexploited future opportunities which can and will help in providing the conditions of active aging, and in bridging the (not only digital) generation gap.

Keywords: university of the third age, active aging, the elderly, contact of generations, age management

BEVEZETÉS

A Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány (a továbbiakban: 3. KEMA) létrehozását nemzetközi és magyar, a témához szorosan kapcsolódó történetek és események előzték meg. Az elmúlt évtizedekben az Európai Unió országainak többségében az egész életen át tartó tanulás – Lifelong Learning (LLL) óriási mértékben fejlődött és valamennyi korosztály részére elérhetővé vált. A XXI. század az élet minden területén megköveteli a sokoldalúan képzett, művelt, a munkaerőpiaci követelményeknek megfelelő emberek jelenlétét. Mindez a harmadik kor generációjára is vonatkozik.

Közismert az a tény, mely szerint a demográfiai változások és a technikai forradalom a XXI. század legnagyobb kihívásai, amelyeknek társadalmi és gazdasági megoldására valamennyi korosztálynak fel kell készülnie. Az EU-ban és Magyarországon végbemenő társadalmi, valamint jogszabályi változások egyaránt elősegítették a Harmadik Kor Egyetemének a megvalósulását. 2001-ben az (akkor működő) Idősügyi Tanács kidolgozta az ún. *Idősügyi Kartát* (ZÁROL 2014: 7), amely alapvető feladatként fogalmazta meg az életen át tartó tanulás szükségességét az idősödő és az idős korosztály számára, mint az időszerű foglalkoztathatóságának alapját. A Magyar Országgyűlés 2001-ben alkotta meg a 2001. CI. törvényt a felnőttképzésről, amely megnyitotta a kapukat az életen át tartó tanulás lehetőségei felé. A Miskolci Egyetem Felnőttképzési Regionális Központja által szervezett felsőfokú (mai terminológiával: felsőoktatási) szakképzéseken a 2000-es évek elejétől egyre nagyobb számban jelentek meg az 50+ generáció képviselői. Az *Idősügyi Nemzeti Stratégia*³ figyelembe vette az Európai Bizottság 2002 márciusában kiadott dokumentumát, mely szerint: „az idősödési politikáknak széles életpályát és a társadalomra kiterjedő közelítést kell elfogadnia” (HERCZOG 2009). A 2011-ben elfogadott Magyarország Alaptörvénye XV. cikkének 5. bekezdése kimondja: „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

A Miskolci Egyetem a 2000-es évek elején lehetőséget biztosított számomra az európai országok felnőttképzésének, valamint azoknak a képzési és továbbképzési formáknak a tanulmányozására, amelyekben idősödő és időszerű emberek vesznek részt. Különösen figyelemre méltó a Nagy-Britanniára jellemző és ott elterjedt *University of the Third Age* hálózat, amely önköltséges alapon foglalkozik nyugdíjasok képzésével. Ezzel szemben a Franciaországban működő, hasonló harmadik kor egyetemei állami támogatást vesznek igénybe. Németországban a harmadik kor egyetemei alapvető feladatuknak tekintik a nyugdíjasok elszigeteltségének csökkentését, és kiemelten fontosnak tartják olyan speciális módszerek és eszközök alkalmazását, amelyek hatékonyan segítik elő az időszerűképzését. A világ számos országában működnek harmadik kor egyetemei, a világ 104 országában alakultak ki különböző szervezeti formák, egy-egy országra jellemző modellek, amelyeknek célja az idősekkel való foglalkozás (DOBOS 2010).

³ 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról

1. A MAGYARORSZÁGON LEGELSŐ HARMADIK KOR EGYETEMÉNEK MEGALKOTÁSA

Magyarországon 2010-ig a szakmai köztudatban csak cikkekben, folyóiratokban létezett a harmadik kor egyeteme terminus, önálló szervezetként, jogilag is szabályozott formában nem volt jelen. Önálló jogi személyként Magyarországon először 2010. április 30-án alakult meg a bíróság által is bejegyzett harmadik kor egyeteme, „Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Közhatalmú Alapítvány” néven⁴. A miskolci székhelyű Harmadik Kor Egyeteme mint *magyar modell* jelent meg a világ harmadik kor egyetemei között.

A sajátos magyar (miskolci) modellt az alábbiak jellemzik: Önálló jogi személyként működő civil szervezet, amelynek munkáját ötagú Kuratórium vezeti az ún. Idősek Tanácsa (11 fő) közreműködésével. A 3. KEMA önkéntesek segítségével végzi tevékenységeit, elsődleges célcsoportját az idősebb és az időskorú emberek alkotják, akik a tevékenységeik során együttműködnek más generációk képviselőivel is. Programjai a célcsoport igényeire és szükségleteire támaszkodnak, ezért rendkívül sokrétűek és sokszínűek. Évente 25-30 rendezvény kerül megszervezésre, ahol a résztvevők száma éves vonatkozásban eléri a 2-3000 főt. A rendezvények között vannak néhány fős, kiscsoportos tevékenységek, és több száz fős konferenciák egyaránt. A 3. KEMA – a hazai és nemzetközi tapasztalatok és jó gyakorlatok alapján – éves munkatervet készít, amelynek elemeiről folyamatosan tájékoztatja a célcsoportot. Az állandó kapcsolattartást szolgálja az alapítvány honlapja (www.harmadikkoregyeteme.hu) és a rendszeresen, havonta több alkalommal kiküldött hírlevelek, amelyek egyrészt – sok-sok fényképpel illusztrálva – beszámolnak az adott időszak eseményeiről, másrészt tájékoztatnak a közeli jövőben tervezett rendezvényekről. Az állandó kapcsolattartást a 3. KEMA által létrehozott elektronikus adatbázis biztosítja, amely közel 70-75 intézményt és szervezetet ér el, és folyamatosan bővül.

2. A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY FŐBB CÉLKITŰZÉSEI ÉS KÜLDETÉSE

A 3. KEMA alaptevékenységeinek legfőbb célja az életen át tartó tanulás megvalósítása, kiemelten az idősebb és az időskorú lakosság körében. Ennek során törekszik a sokrétű és sokszínű felnőttképzési követelmények megtartására, illetve azok korspecifikus alkalmazására. Az életen át tartó tanuláson keresztül megvalósíthatóvá válik az a célkitűzés is, amely az aktív idősebb folyamatának támogatására, a szellemi, testi és mentális frissesség megtartására, a méltóságteljes időskor megélésére, a foglalkoztathatóság egyéni és differenciált előkészítésére, továbbá a nemzedékeket áthidaló kommunikáció és együttműködés megerősítésével a konfliktusok csökkentésére, és végül, de nem utolsósorban a kormenedzsment-szemlélet és -gyakorlat megvalósítására irányul. Fontos törekvés továbbá az egyetemek szellemi bázisára épülő idősebbtudományi (ageing) kutatási központ létrehozása, amelynek célja az idősebbtudomány különböző területeinek az átfogó vizsgálata, és amely megfelelő elméleti háttérrel és keretrel biztosítja a harmadik kor egyeteme gyakorlati tevékenységeihez.

A már említett célok megvalósítását szolgálják az iparvállalatokkal, különböző cégekkel kiépített kapcsolatok is, amennyiben hozzájárulnak az ún. ezüst-gazdaság fejlődéséhez, új, idősbárat szolgáltatási formák kialakításához.

⁴ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 15 Pk.60.069/2010/2/

3. A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY OKTATÁSI TEVÉKENYSÉGE

A 3. KEMA tevékenységei között központi helyet foglal el a szépkorúak képzésére, továbbképzésére irányuló munka. Közismert, hogy több időskori betegség megelőzésének egyik legjobb módja, ha az agyunkat folyamatosan dolgoztatjuk, az idegsejtjeink közötti kapcsolatokat aktívan tartjuk és szürkeállományunkat mindennap különböző kihívások elé állítjuk.

A megalakulóban lévő 3. KEMA kuratóriumának elnöke 2009-ben kezdeményezte a **Szépkorúak Akadémiájának** megszervezését a Miskolci Egyetemen. Az egyetem akkori rektorának, Prof. Dr. Patkó Gyulának a támogatásával 2009-ben elkezdődtek az előadások a szépkorúak részére, amelyeket az egyetem karainak oktatói és kutatói tartanak. A 2016/2017-es tanévben immár a 8. évfolyam indította el munkáját. A MINŐIES Alapítvány mellett a 3. KEMA továbbra is az egyik legaktívabb toborzója a Szépkorúak Akadémiája hallgatóságának.

A 3. KEMA 2011 novemberében kötött együttműködési megállapodást a B.-A.-Z. Megyei Bünmegelőzési Alapítvánnyal az időseket is érintő bünmegelőzési munka összehangolása, valamint a Szépkorúak Bünmegelőzési Szabadegyetemének megszervezésére céljából. 2012-től folyamatosan, évente kerül megrendezésre a **Szépkorúak Bünmegelőzési Szabadegyeteme**, amelynek kezdeményezésében, megszervezésében, a tematika összeállításában meghatározó szerepet játszott alapítványunk, együttműködve a B.-A.-Z. Megyei Rendőr-főkapitánysággal és a Miskolci Egyetem Felnőttképzési Regionális Központjával. A szabadegyetemi előadások mellett a szervezők mindig kiemelt figyelmet fordítottak a gyakorlati ismeretek átadására is. Ezt a célt szolgálják az olyan rendezvények, mint például a 2014-ben szervezett bemutató: Szépkorúak bünmegelőzése a gyakorlatban: Elektronikus és mechanikai személyi és vagyonvédelmi eszközök bemutatása, mindennapi használatuk.

Az Önkéntesség Európai Évében (2011) a 3. KEMA *Szépkorúak felkészítése az önkéntes munkára* címmel 20 órás elméleti és gyakorlati képzést szervezett.

A 3. KEMA nevéhez kapcsolódik a **Szépkorúak Informatikai Képzésének** kezdeményezése és megszervezése Miskolcon. Az informatikai képzés jelenleg már két szinten folyik a Kandó Kálmán Szakgimnáziumban az itt tanuló gimnazista diákok együttműködésével. A képzések, ahol a szépkorú hallgatók megismerkedhetnek az internet világával és a modern infokommunikációs eszközök használatával, rendkívül népszerűek, a kurzusokon rendszerint túljelentkezés tapasztalható.

Az alapítvány céljai között az is szerepel, hogy képzéseit ne csak Miskolcon, hanem a megye kisebb-nagyobb városaiban, településein is meg tudja hirdetni. Ezért 2016-ban a Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézetében működő Nyelv és Kommunikáció Kutatócsoport, a 3. KEMA és a Szikra Alapítvány létrehozta az **Észak-magyarországi Szenior Szabadegyetemet**, amelynek célja a szépkorúak folyamatosan növekvő társadalmi rétegének oktatása az életen át tartó tanulás keretében, valamint a generációk közötti kommunikáció és tudásátadás biztosítása. A szabadegyetem első évfolyamának hallgatói 2017-ben Kazincbarcikán vehették át okleveleiket. A szabadegyetem előadói széleskörű elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal, felkészültséggel rendelkező egyetemi professzorok, címzetes egyetemi tanárok, egyetemi docensek és az adott témák területén jelentős eredményeket elért szakemberek, kutatók. A szabadegyetem első évfolyamának előadásait a tematikai sokszínűség jellemezte: az előadásokon szó volt az öregedés művészetéről, az egészséges idősödésről, az időskori konfliktusok megelőzéséről, a mediációról, a bünmegelőzésről, a Miskolci Egyetemről, a bányászatról, a radioaktív sugárzásról, az internet világáról és végül, de nem utolsósorban a generációk közötti kommunikációról. Az Észak-magyarországi Szenior Szabadegyetem legfőbb feladatának az alábbiakat tartja:

- Az életen át tartó tanulás biztosítása az Észak-Magyarország régióban, a társadalom egyik legfontosabb erőforrásának, a tudásnak az átadása idős emberek részére.
- A kormenedzsmen szemléletének és gyakorlatának terjesztése az Észak-Magyarország régióban.
- Az egyetemi kutatási eredmények megismertetése és népszerűsítése az idős emberek és családtagjaik körében.
- A tudásvagyon közérthető szintre való átfordítása, és eredményes, hasznosítható továbbadása a szépkorúak részére.

A 3. KEMA kiemelt szerepet tulajdonít az egészség megőrzésének, és annak, hogy az észak-magyarországi régióban növekedjen az egészségben eltöltött évek száma. Ezért számos olyan **előadást** szervezünk, ahol központi téma az egészség. Előadóink közül szeretnénk kiemelni prof. dr. Dinya Zoltán akadémikust, aki rendszeresen tart előadásokat a szépkorúak részére az egészséges táplálkozásról, a betegségek megelőzéséről és az egészség megőrzésének különböző módjairól.

Fontosnak tartjuk azoknak a szakembereknek a képzését is, akik a szépkorúakkal foglalkoznak, és segítenek megvalósítani az aktív idősödés folyamatát. Ezért a 3. KEMA aktívan részt vesz a *Senior humánerőforrás tanácsadó* szakirányú továbbképzési szak létesítésében és indításában a Miskolci Egyetemen.

4. A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY FONTOSABB RENDEZVÉNYEI ÉS PROGRAMJAI

A 3. KEMA történetének egyik kiemelkedő rendezvénysorozata a *Lépjünk együtt Nagy – Játsszunk együtt Nagy* projekt, amelynek keretében az alapítvány és a Belvárosi Óvoda (Miskolc) létrehozott egy közös, összesen 38-féle tevékenységet kínáló programot az idős városlakók és a gyerekek számára. A programsorozat célja a város idős klubjai és az óvodák közötti együttműködés kialakítása volt közös tevékenységek megszervezésével. A programsorozat 2012-ben, húsvétkor kezdődött a Nyuszi Bulival, amelyen 400 óvodáskorú gyermek és 120 idős önkéntes ünnepelt együtt. A különböző programok lehetőséget nyújtottak arra, hogy a két generáció képviselői (idősek és óvodások) közös tevékenységeket végezzenek és tanuljanak egymástól. A kezdeményezők szándéka az volt, hogy megmutassák a gyerekeknek, hogyan éltek nagyszüleik, milyen játékokkal játszottak, milyen esti meséket hallgattak, milyen ételeket ettek, és milyen élményeik voltak a háború alatt és után. A nagyszülők segítettek a gyerekeknek megérteni, hogy milyen volt a világ az ő gyerekkorukban, hogyan nőttek fel TV és számítógép nélkül, mivel töltötték idejüket okostelefon és tablet nélkül.

A *Lépjünk együtt Nagy – Játsszunk együtt Nagy* projektet az EU Aktív idősödés és a generációk közötti szolidaritás elnevezésű központja „jó gyakorlatként” befogadta programjai közé, és a rendezvénysorozat anyaga a *Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány Aktív Idősödés programjaként* publikálásra került az EU Aktív idősödés és a generációk közötti szolidaritás c. honlapján.⁵

Hasonlóan népszerű rendezvény az *Adventi sakkdélután* (2010–2014), amely a Megyei Sakkszövetség tagjainak és a Belvárosi Óvoda (vezetője: Molnár Zsoltné) munkatársainak együttműködésével az alapítvány kezdeményezésére jött létre.

⁵ European Website for Active Ageing and Solidarity between Generations: <http://europa.eu/ey/2012/ey2012main.jsp?catId=975&langId=en&mode=initDetail&initiativeId=297&initLangId=en>

A 3. KEMA és az EuroMiskolc Travel Utazási Iroda 2011 novemberében hozta létre a **Szépkorúak Turisztikai Centrumát** (SzTC) Miskolcon, az időskorúak szervezett utaztatása érdekében. Az elmúlt években az idős emberek szabadidő-felhasználása átrendeződött: a szépkorúak szabadidejük jelentős részét, mintegy 60%-át tévénézéssel töltik, és szabadidejüknek mindössze 14%-át töltik társaságban, nagyon kevés időt fordítanak olvasásra, test-edzésre, kirándulásra, utazásra. A *Szépkorúak Turisztikai Centruma* ezeken az arányokon kíván változtatni, elősegítve ezáltal az idős emberek elszigeteltségének csökkentését, a korai demencia elkerülését, a nemzedékek egymásra találását, a közös élmények megélését. Az SzTC az időskorúak klubjaiban végzett felmérések alapján határozza meg középtávú feladatait, hirdeti meg programjait és úticéljait. Nem titkolt célja, hogy a Miskolcon és a megyében élő időskorúak megismerjék hazánkat és a határainkon túli országokat, ugyanakkor az ország más tájairól és az országhatárokon kívülről is szeretnénk Miskolcra csalogatni a szépkorúakat. Az SzTC munkáját a 3. KEMA önkéntesei⁶ segítik: részt vesznek a javaslatok és igények összegyűjtésében, a szervezési feladatok ellátásában, az elégedettségi mérések elvégzésében és azoknak a klubnapoknak a megszervezésében, ahol lehetőség nyílik az utazásokról szóló élménybeszámolókra.

Az alapítvány – több partnerével együttműködve – jelenleg készíti elő a *TOURageing Miskolc Klaszter* létrehozását. A Klaszter célja olyan hazai és külföldi utak, programok stb. szervezése, amelynek során figyelembe veszik az idősödő és időskorú emberek és családjaik igényeit, érdeklődési körét.

A 3. KEMA számos rendezvényének az ismeretterjesztés, a közös **kulturális programok** szervezése a célja. Példaként említhetjük a Lézerpont Látványtárba⁷ évenként szervezett kiállításlátogatásokat, valamint a színházi estéket és koncerteket.

A 3. KEMA aktívan részt vett *A legkisebb ellenállás – bűnmegelőzés a szépkorúak körében* c. prevenciós programban, amely a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács támogatásával valósult meg 2016-ban. A projekt célja, hogy az idősödők és időskorúak részére betekintést nyújtson a bűnmegelőzés, az áldozattá válás, az áldozatsegítés és a családon belüli erőszak legfontosabb jogi és gyakorlati kérdéseibe. A kitűzött célok elsősorban a szépkorúak képzésével valósultak meg. Magyarországon ez volt az első ilyen kezdeményezés és megvalósított projekt.

A szépkorúak kérésére 2016-ban a 3. KEMA létrehozta az **Ageing Kreatív Klub** hálózatot (jelenleg Miskolcon két klub működik: a Martinkertváros Ageing Kreatív Klub és a deCork Ageing Kreatív Klub,⁸ három pedig előkészítés alatt áll), amelyek célja az alkotókedvvel rendelkező, kreatív idős emberek szunnyadó kompetenciáinak az aktiválása közös tevékenységek során. Az így kialakított alkotó közösségi terek lehetőséget kínálnak a különböző generációk képviselőinek az együttműködésre, együtt-alkotásra és eközben a kommunikációra, egymás megismerésére. Az Ageing Kreatív Klubok főbb céljai a következőkben összegezhetők:

- A szellemi, testi és lelki frissesség megtartása, az aktív, minőségi, alkotó, méltóságteljes időskor megélésének és az időskori önmegvalósításnak a biztosítása.

⁶ A 3. KEMA önkéntesei rendszeresen és aktívan segítik más rendezvények lebonyolítását is, így például az alábbi eseményekét: Szépkorú önkéntesek első miskolci képzése, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a Magyar Vöröskereszt Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezetének rendezvényei/akciói, Kocsonyafesztivál, Miskolci Kocsonya Farsang, Operafesztivál, Diósgyőri Várjátékok stb.

⁷ 2015-től átmenetileg nem tekinthető meg.

⁸ A Martinkertváros Ageing Kreatív Klub tagjai legutóbb a Miskolci Kocsonya Farsangra készítettek békákat, a deCork Ageing Kreatív Klub tagjai pedig a textilszobrászat és a viaszfestés alkotó örömeivel ismerkedhetnek meg.

- Hagyományok ápolása, továbbadása nemzedékeken keresztül („Mester és Tanítvány” együttműködés).
- Az idősebb és időskorú emberek társadalmi és gazdasági hasznosságának igazolása kiállítások, bemutatók szervezésével.

2017-ben kerül sor az első *Miskolc-Martinkertváros gyógy- és fűszernövénykert* felavatására, amely 30-40 nyugdíjasnak és unokájának biztosít aktív munkát és pihenést. A telket az önkormányzat biztosította, az eszközöket, szerszámokat, növényeket pályázati pénzből sikerült beszerezni.

A 3. KEMA megalakulása óta aktívan kezdeményezi a **szépkorúak közösségi tereinek** városi szintű kialakítását, köztük a szépkorúak sport, játszó és fitness parkjai, valamint a Szenior Szolgáltató és Községi Ház (2017–2020 között) létrehozását Miskolcon.

5. A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY KUTATÁSI TEVÉKENYSÉGE

A 3. KEMA megalakulását egy olyan kutatás előzte meg, amelynek során kérdőíves adatlapokkal, személyes interjúkkal, valamint kiscsoportos konzultációkkal felmértük a célcsoport igényeit, érdeklődési köreit és terveit. A továbbiakban ezen **felmérések** eredményeit hasznosítva alakítottuk ki az alapítvány főbb tevékenységi területeit, programjait, szolgáltatásait. A felmérésből az is kiderült, hogy az időskorúak igényei rendkívül változatosak, sokszínűek és a tudományok szinte valamennyi területét felölelik, ezért az Alapítványnak nagyon sokrétű programtervvel és széleskörű szolgáltatási palettával kellett reflektálnia a felmerült igényekre.

A **kérdőíves felmérések** az elmúlt időszakban is folytatódtak, azonban az utóbbi években már konkrét témákat, meghatározott tevékenységi területeket vagy oktatási szegmenseket érintettek. Így például az *Időskorúak egészségmegőrzését, személyi és vagyoni védelmét szolgáló eszközök hazai használata és fejlesztési lehetőségei* című kérdőíves kutatás a 2013–2015 közötti időszakban azt vizsgálta, hogy a szépkorúak ismerik-e, illetve használják-e azokat az egészségük megőrzését, illetve biztonságukat szolgáló eszközöket, amelyek ma már Magyarországon elvileg rendelkezésükre állnak. A kérdőívet kitöltő 500 fő válasza alapján megállapítható, hogy a szépkorúak jelentős része nyitott ezen kérdések irányában, ugyanakkor nagyon sok a teendő is ezen a területen.⁹

A 2015-ben elvégzett online kérdőíves kutatásban (*Kérdőív a Szépkorúak részére*) arról kívántunk minél teljesebb képet alkotni, hogy melyek azok a technikai és infokommunikációs eszközök, amelyeket az időskorúak a mindennapjaikban rendszeresen alkalmaznak, illetve melyek azok az okoseszközök, amelyeket szívesen használnának, amennyiben erre anyagi lehetőségük lenne.

2011-ben zajlott a *Negyedik kor* c. reprezentatív felmérő vizsgálat, amely a 80 éven felüli népesség aktivitását, életminőségét, meglévő tevékenységét, valamint foglalkoztathatóságát vizsgálta. A kutatás megállapította, hogy a felmérésben részt vevő 102 fő (81–94 éves) idős

⁹ Néhány adat a kérdőív eredményeiből: A megkérdezettek 28%-a fontosnak tartja a korszerű technikai eszközök használatát a mindennapi életben, a megkérdezettek 19%-a azonban nem is hallott az egyes eszközökről (pl. tablet, okostelefon stb.) és nem is érdeklődik irántuk. A kérdőív értékelése alapján egyértelműen megállapítást nyert, hogy az iskolai végzettséggel egyenes arányban növekszik a technikai eszközök iránti érdeklődés és azok használatának igénye. Figyelemre méltó, hogy a megkérdezettek 31%-a szívesen venne részt olyan továbbképzéseken, ahol lehetőségük van a modern IKT eszközök használatának elsajátítására.

ember, akik többsége nyugdíjas klubokba jár, többfajta tevékenységet végez. A megkérdezettek 71%-a valamilyen otthoni tevékenységet folytat a ház körül (pl. kertészkedik, főzésben segít, unokával játszik, bevásárol stb.), a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők (34%) szívesen intézik a család hivatalos ügyeit (pl. postai/banki befizetések, segélyek, bejelentkezések stb.). A negyedik kor képviselői meglepően nagy számban vesznek részt (69%) az unokáik szabadidős elfoglaltságának a szervezésében. A megkérdezettek 17%-a vesz részt valamilyen önkéntes munkában, 8%-uk végez értékteremtő munkát is, elsősorban a családi gazdaságokban vagy a mezőgazdaságban. Feltételezhetően a nyugdíjasok összlétszámán belül női fog a negyedik kor képviselőinek az aránya, ami újabb kihívásokat, szolgáltatásfejlesztéseket jelent az idősellátás sokszínű palettáján.

2016-ban az Alapítvány két online kérdőíves kutatást végzett a Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézetében működő Nyelv és Kommunikáció Kutatócsoporttal együttműködésben. Ezen két kutatás elsősorban a generációk közötti kommunikáció sajátosságainak vizsgálatára irányult, és egyfelől górcső alá vette a szépkorúak véleményét az idősek és a fiatalok közötti beszélgetésekről (*Generációk közötti kommunikáció – Hogyan beszélnek egymással a nagyszülők és az unokák?*), másfelől pedig azt vizsgálta, hogy mit gondolnak az egyetemi hallgatók az idősekkel folytatott verbális interakciókról, annak színtereiről, gyakoriságáról, tematikájáról, a beszédpartnerek részvételi szándékáról, illetve a kommunikáció hangneméről, hatékonyságáról, eredményességéről (*A generációk közötti kommunikáció az Y generáció szemszögéből*). A kutatások eredményeinek összegzése alapján egyértelműen megállapítható, hogy mindkét generáció képviselői fontosnak tartják és igénylik a beszélgetéseket, azonban a beszélgetések vagy nem jönnek létre például az idő hiánya, illetve a rohanó életmód miatt, vagy nehézségekbe ütköznek a közös háttérismeretek és az azonos világlátás hiánya miatt. Súlyos problémát jelent a digitális szakadék növekedése, ami az idősebb és a fiatalabb generáció „saját, külön világának” további távolodásához vezet.

A Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány az elmúlt időszakban két olyan **kiadványt** jelentetett meg, amelyeknek szerzői aktív időskorúak. A kötetekben az ő munkájukat foglaltuk össze és tettük közkinccsé. Az első kiadvány (2011) *Az idős kornak is van jövője – Szólások, mondások és aforizmák az idős korral kapcsolatban* címet viseli, és az időskorúak által összegyűjtött, róluk szóló közmondásokat és idézeteket tartalmazza 120 oldalas terjedelemben, 77 tematikai blokkban.¹⁰ A második kiadvány 2013-ban jelent meg *A XX. század gyermekeinek üzenetei a XXI. század gyermekeinek* címmel. A kötetben az 1938 és 1944 között született, ún. háborús gyerekek (modern terminológiával: az építők, veteránok vagy más elnevezéssel a csendes generáció képviselői) számolnak be gyermekkori háborús emlékeikről, sok tanulságos és megdöbbentő üzenetet küldve a mai fiataloknak. A 29 időszerű szerző történeteit korabeli fotók illusztrálják.

2013-ban jelent meg a már említett *Lépjünk együtt Nagyi – Játsszunk együtt Nagyi* projekt szakmai **módszertani összefoglalója**. Ebben a kötetben összegeztük az EU által „jó gyakorlatnak” minősített programsorozat elemeit és tapasztalatait.

¹⁰ Figyelemre méltó, hogy a szólások, mondások, idézetek és aforizmák jelentős része optimista kicselegésű és a tematikai blokkok elnevezésének nagy részét is pozitív konnotációjú szavak alkotják, mint például *barátság, bátorság, becsület, béke* stb. Természetesen jelen van a gyűjteményben az élet kevésbé vidám oldala is, kötetünkben találunk olyan szólásokat és idézeteket, amelyek témája a szomorúság és az elmúlás. Mindenképpen említésre méltó ugyanakkor, hogy arányait tekintve a címszavak között sokkal több pozitív életérzést közvetítő szó található. És talán nem véletlen az sem, hogy a kötet szerzői a legtöbb mondást a *szeretettel* kapcsolatban gyűjtötték össze.

Terveink között szerepel az időskorú mesteremberek tevékenységét bemutató kötet közeli jövőben történő megjelentetése. A *Szépkorú mesterek élete és munkássága* címet viselő majdani kötet fő célkitűzése az idős emberek aktivitásának, alkotókedvének, kreativitásának a hangsúlyozása, mesterségbeli tudásuk, tapasztalataik és bölcsességük átadása a fiatalabb generációk számára. A könyvet a szöveges beszámolók mellett számos fénykép illusztrálja majd. Az alapítvány tervei között szerepel továbbá a *Tehetséges Szépkorúak* című gyűjteményes kötet megjelentetése is, amely az aktív, alkotó és kreatív nyugdíjas emberek tevékenységéről számol be versek, novellák, képek, fényképek és kézműves alkotások bemutatásával.

Ahogy az az előbbieken röviden bemutatott kiadványok is tükrözik, a 3. KEMA kiemelten fontosnak tartja, hogy az aktív és alkotó idős emberek innovatív tevékenységének bemutatása egyre nagyobb teret, egyre szélesebb nyilvánosságot kapjon a társadalomban, különös tekintettel a fiatalabb generációk körére. Mindez hozzájárul ahhoz a paradigmaváltáshoz, amely mai világunkban elkerülhetetlen az időskor megítélésével kapcsolatban. Törekszünk arra, hogy kiadványainkat az Y és a Z generációval együttműködve készítsük el, ami szintén jelentős mértékben hozzájárul az időskorral kapcsolatos, idejélmúlt sztereotípiák megváltoztatásához, valamint az időskorúak társadalmi és gazdasági szerepvállalásának elismertetéséhez.

A 2017–2018-as évek feladatai között szerepel az *Aktív Idősödés Indexének* (Active Ageing Index – AAI) mint az aktív idősödés előmozdítása hatékony eszközének a tanulmányozása az alábbi négy területen: (1) a foglalkoztatottság, (2) a társadalmi részvétel, (3) az önálló, egészséges és biztonságos életvitel feltételei és képességei, (4) az aktív idősödést támogató környezet és egyéni képességek.

Annak érdekében, hogy az idősödés és az időskor XXI. századi kihívásaira tudományos kutatásokra épülő, megalapozott és méltó válaszokat tudjunk adni, a Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány Kuratóriumának elnöke 2017 márciusában kezdeményezte az MTA Miskolci Területi Bizottságában működő Társadalomelméleti Szakbizottság keretein belül a *Társadalom- és Humántudományi Gerontológia Munkabizottság* létrehozását. A MAB SZMSZ alapján meghatározott feltételeket teljesíteni tudjuk, a munkabizottság alapítói között akadémikus, professzor, minősített egyetemi oktatók és nagy elméleti tudással, gyakorlati tapasztalattal rendelkező, idős korral foglalkozó szakemberek találhatók.

Az új jogszabályi keretek 2017-től lehetővé teszik, hogy a szépkorúak a nyugdíjkorhatár betöltése után tovább dolgozzanak, illetve a nyugdíjasok visszatérjenek a munka világába. A Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány aktív részt vállalt a Harmadik Kor Nyugdíjas Szövetkezet (www.nyugimunka.hu) létrehozásában, amelynek élén háromtagú igazgatótanács tevékenykedik (elnök: Kiss Gábor, tagjai: dr. Dobos László és dr. Engel György).

6. A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY ÁLTAL SZERVEZETT SZIMPÓZIUMOK ÉS KONFERENCIÁK

A miskolci Harmadik Kor Egyeteme megalapításától kezdve kiemelt figyelmet fordít az idősödéstudománnyal foglalkozó ismeretek terjesztésére, népszerűsítésére és tudatosítására a szépkorúak körében, valamint a szakemberek közötti tapasztalatcserére. Ezen célokat szolgálja az alapítvány konferenciaszervező tevékenysége. 2017-ben immár hetedik alkalommal kerül megrendezésre a **miskolci gerontológiai szimpózium**,¹¹ amely a Harmadik Kor Egye-

¹¹ Miskolci Gerontológiai Szimpóziumok: I. Az időskor tudománya (2011-ben, 120 fő részvételével), II. Az aktív idősödés európai éve (2012-ben, 109 fő részvételével), III. Az aktív idősödés és a ge-

temének, Miskolc városának és a Miskolci Egyetemnek (ME ÁJK, ME BTK Modern Filológiai Intézete) közös rendezvénye. Az évenként megszervezett, és mára már hagyománnyá vált szimpóziumokon elhangzott előadások jól tükrözik azt a sokszínű tematikai palettát, amely az idős korral kapcsolatos kutatásokat jellemzi. A 2016. május 30-ai, VI. Miskolci Gerontológiai Szimpózium – többéves előkészítő munkát követően – deklarálta a Harmadik Kor Egyetemei hazai, valamint Kárpát-medencén belüli és kívüli hálózatának létrehozási szándékát.¹² Ennek értelmében a közeli jövőben megrendezésre kerülő hetedik, illetve nyolcadik gerontológiai szimpózium központi témája a hálózatépítéssel áll kapcsolatban: (1) A Harmadik Kor Egyetemei hazai, valamint Kárpát-medencén belüli és kívüli hálózatának I. Miskolci találkozója. (Alapítva: 2016. május 30. Miskolc), (2) Kormenedzsmeni a V4-ek országaiban. A hálózat létrehozásának főbb célkitűzései az alábbiakban összegezhetők:

- A Harmadik Kor Egyetemei közötti együttműködési formák kialakítása, a jó gyakorlatok és eredményes tapasztalatok átadása-átvétele, közös ageing kutatások végzése.
- A hazai és külföldi – ezen belül kiemelten a Kárpát-medencén belüli – idősödő és időskorú emberek számára az aktív idősödés folyamatának és az életen át tartó tanulásnak, tevékenykedtetésnek a biztosítása.
- A generációk közötti együttműködés, szolidaritás erősítése, a kommunikációs és a digitális szakadék csökkentése.

A VII. Miskolci Gerontológiai Szimpózium a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Akadémiai Bizottságának (MAB) égisze alatt létrehozott Társadalom- és Humántudományi Gerontológia Munkabizottsággal szoros együttműködésben kerül megszervezésre. A Munkabizottság elnöki pozícióját Prof. dr. Dinya Zoltán, titkári pozícióját dr. Dobos László tölti be.

Az említetteken kívül a 3. KEMA számos olyan képzés (pl. *A félelem nélküli idősor – az időszerűk személyi és vagyonvédelme, Szer-telenül idősorban is – avagy őszintén a szenvedélybetegségekről generációkon át, A szociálgerontológia alapjai*, stb.), konferencia/előadás megszervezését is magára vállalta, amelyeken ismert szakemberek tartottak **tudományos ismeretterjesztő előadásokat** a természetvédelemről, művészetről, régészetről, zenéről, továbbá az idősorral kapcsolatos egészségügyi, táplálkozástudományi, bűnmegelőzési, valamint jogi kérdésekről. Az előadások közül kiemelkednek az alábbiak: prof. dr. Czeizel Endre: *Az idős kornak van jövője* (2010-ben, 198 fő részvételével), prof. dr. Dinya Zoltán: *Táplálékok legyen az egészséged* (2011-ben, 179 fő részvételével), prof. dr. Iván László: *Az idősor aktuális kérdései* (2011-ben, 62 fő részvételével), Turi Lajosné és Miskolci Lajos: *Az erdő és a benne rejlő kincsek – kalandozások a gombok világában* (2011-ben, 46 fő részvételével), prof. dr. Czeizel Endre: *Zenei géniuszok Európában és hazánkban* (2013-ban, 80 fő részvételével), B.-A.-Z. Megyei Rendőr-főkapitánysággal együttműködve: *Trükkös bűnözés szépkorúak ellen, személyi és vagyonvédelmi eszközök a megelőzésben* (2013–2017 között folyamatosan), *Idősori konfliktusok és kezelésük a családon belül, illetve*

nerációk szolidaritása (2013-ban, 130 fő részvételével), IV. Az idősödő és időskorú emberek daganatos megbetegedései, megelőzésük, gyógyításuk (2014-ben, 114 fő részvételével), V. Az ageing kutatások hazai és nemzetközi tapasztalatai, eredményei, jó gyakorlatok (2015-ben, 76 fő részvételével), VI. Egy szikra generációkon át (2016-ban, 82 fő részvételével).

¹² A hálózat létrehozásával kapcsolatos első egyeztető megbeszélésre 2013. március 30-án került sor prof. dr. Semsei Imre, prof. dr. Dinya Zoltán, prof. dr. Czeizel Endre és dr. Dobos László részvételével. Ezt követően 2015. október 20-án került sor egy egyeztető megbeszélésre és az Együttműködési Szándéknyilatkozat aláírására az alábbi partnerek között: (1) dr. Dobos László, a 3. KEMA Kuratóriumának elnöke, (2) dr. Semsei Imre, a Gerontológiai Tudományos Koordinációs Központ elnöke, (3) Papp Mónika, a Szikra Alapítvány elnöke.

a családon kívül (2015-ben 46, illetve 38 fő részvételével), prof. dr. Dinya Zoltán: *Táplálkozás és egészség* (2017-ben, 60 fő részvételével).

A 2010-es évek elején a miskolci Gárdonyi Géza Művelődési Ház is számos olyan rendezvénynek adott otthont, amelyeket a 3. KEMA szervezett. A rendezvények közül kiemelendő *Az életen át tartó tanulás szerepe az aktív, minőségi időskor megélésének szolgálatában* címmel rendezett **szakmai konferencia** (2012-ben, 87 fő részvételével).

Nagyon népszerű a miskolci szépkorúak körében a *Miskolc az én városom* c. ún. **retró-konferencia** sorozat (2011, 2012, 2013), ahol Miskolc híres, ismert és elismert személyiségei tartanak előadásokat a város múltjáról, történelmének érdekes eseményeiről. Az előadók között szerepelt többek között Dobrossy István, történész, levéltáros, Miskolc díszpolgára; Sír László, a Miskolci Szimfonikus Zenekar volt igazgatója; Barna György, a Lézerpont Látványtár gazdája, alapító igazgatója; dr. Pungor András, kutató, fizikus; Kiss László, világutazó; Gyarmati Béla, a Miskolci Nemzeti Színház nyugalmazott igazgatója; stb. Az előadásokat gyakran helyszíni látogatások kísérték (pl. Herman Ottó Múzeum, Diósgyőri Gépgyár, Miskolci Egyetem, Lézerpont Látványtár, Szentháromság Görögkeleti Ortodox Templom és Egyházi Múzeum stb.).

7. A HARMADIK KOR EGYETEME MISKOLC ALAPÍTVÁNY EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREI

A 3. KEMA szerteágazó tevékenysége feltételezi a széleskörű kapcsolati rendszer kiépítését. Napjainkban a 3. KEMA együttműködik egyetemekkel (Miskolci Egyetem BTK, ÁJK; Debreceni Egyetem EÜK, EKE Felnőttképzési Központ), önkormányzatokkal (Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, Kazincbarcika Város Önkormányzata, Vadna Község Önkormányzata), középiskolákkal (Miskolci Szakképzési Centrum Kandó Kálmán Szakgimnáziuma). Ugyancsak létrejött együttműködés állami és szociális intézményekkel (Miskolci Egyesített Szociális és Egészségügyi Intézmény, Miskolci Semmelweis Kórház és Egyetemi Oktató Kórház, Idővár Nyugdíjas Klub Kazincbarcika, 17 idősök klubja, Barcika Art Kft., Hernádnémeti Egyesített Szociális Központ), civil szervezetekkel (Szikra Alapítvány Miskolc, Napfényt az életnek Alapítvány Miskolc, Öszirózsák Nyugdíjas Klub Vadna, B.-A.-Z. Megyei Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete Miskolc, MINŐIES Alapítvány Miskolc), a magyarországi harmadik kor egyetemeivel (ELTE Budapest, Szolnok, Nyíregyháza, Kecskemét), a Magyar Gerontológiai Társasággal stb.

Az alábbiakban – terjedelmi okok miatt – csak két olyan projekt bemutatására van lehetőség, amely partneri kapcsolathoz köthető. A Szikra Alapítvány, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Nyelv és Kommunikáció Kutatócsoport, valamint a Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány 2015-ben megállapodást kötött az EMMI által meghirdetett *„Fiatal felnőtt tehetségek társadalmi felelősségvállalását elősegítő programok”* c. pályázaton való közös részvétel céljából. A szépkorúak és az egyetemi hallgatók szoros együttműködése alapján került sor 2016-ban az *„Egy Szikra a fiatal felnőtt tehetségek és az idős emberek között”* c. pályázat megvalósítására, amelynek célja a tehetséges fiatal felnőttek társadalmi felelősségvállalásának fejlesztése és a generációk közötti kapcsolatok építése volt. A projekt keretében a hallgatók három nagy feladatkört valósítottak meg: (1) feltérképezték a világon működő harmadik kor egyetemeinek jellemzőit (angol, német és orosz nyelvű honlapok fordításával), (2) interjúkat készítettek idős emberekkel, (3) moderátori szerepet vállaltak az idősöknek szóló előadásokon. Az eredmények (pl. az egyetemek listái, jellemzői, az interjúk és beszélgetések átiratai, valamint a projekt során készített fordítások) többnyelvű kiadványokban jelentek meg.

A közös pályázat sikerére és konkrét eredményeire alapozva 2016-ban újabb Együttműködési Megállapodás jött létre a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Nyelv és Kommunikáció Kutatócsoportja, a Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Alapítvány és a Szikra Alapítvány között, melynek célja közös kutatások végzése az idősödéstudomány, a kormenedzsmeni és az aktív idősödés, a generációk együttműködése, a generációk közötti kommunikáció témakörökben, valamint közös pályázati tevékenység folytatása és képzések szervezése.

Az együttműködés eredményeként a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán folyó Fordító és tolmács MA képzés hallgatói több olyan szemináriumi dolgozatot és szakdolgozatot készítettek, amelyek egyrészt a generációk közötti kommunikáció témakörét tárgyalják az intralingvális fordítás szempontjából, másrészt az ageing témakör terminológiai kérdéseivel foglalkoznak.¹³

A második, említésre kerülő projekt külföldi partneri kapcsolathoz köthető. A *V4 Age Management*¹⁴ c. projektben a 3. KEMA képviselte Magyarországot, és a cseh, lengyel, valamint szlovák partnerekkel együttműködve a kormenedzsmeni aktuális kérdéseinek közös tanulmányozására és összehasonlító elemzésére került sor a V4-ek országaiban. A magyar fél részéről a témával kapcsolatban egy 50 oldalas tanulmány született, majd 2016. november 29-én a résztvevő országok közreműködésével videokonferencián került sor az eredmények összegzésére és a további együttműködés főbb pontjainak meghatározására.

Az elmúlt hét év alatt folyamatosan törekedtünk arra, hogy a 3. KEMA tevékenységét külföldön is megismerjék, ezért szakmai munkánkról több előadást tartottunk a szomszédos országokban (pl. 2011-ben Szlovákiában és Ukrajnában, 2015-ben a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen stb.).

ÖSSZEGZÉS

A 3. KEMA elsődleges célja (a felnőttképzésről szóló 2001. évi CI. törvény és végrehajtási rendeletei értelmében) az egész életen át tartó tanulás (LLL) megvalósítása a nemzedékek közötti szolidaritás és együttműködés alapján, az időskori kirekesztettség, elszigeteltség elkerülése és megelőzése, az időskori aktivitás megőrzése, továbbá a tevékenykedtetés és foglalkoztathatóság elősegítése. Ezen célok megvalósításának érdekében a 3. KEMA aktív oktatási és kutatási tevékenységet folytat, pályázatokban vesz részt, konferenciákat, szimpóziumokat, előadássorozatokat, képzéseket és klubokat szervez, valamint minden tevékenységével arra törekszik, hogy prof. dr. Czeizel Endre orvos-genetikus alábbi gondolatai valóra váljanak: „Az időskornak van jövője!”

¹³ *Az idősödéstudomány terminológiája* c. szakdolgozat például három európai uniós kiadvány (Hogyan idősödjünk? – Felhívás az idősek és a fiatalok számára, Tevékeny időskor és nemzedékek közötti szolidaritás, A demográfiai változások kihívása, a nemzedékek közötti szolidaritás új formái) fordításainak egybevetése és összehasonlító elemzése alapján tesz kísérletet az első, háromnyelvű (angol, német, magyar) kormenedzsmeni szótár létrehozására, amely a későbbiek folyamán egy többnyelvű, idősödéstudományi terminológiai adatbázis alapjait képezheti. *A kormenedzsmeni terminológiája – Adatbázis a harmadik kor egyetemeinek tevékenysége alapján* c. szakdolgozat pedig magyar, orosz és angol nyelven fekteti le egy adatbázis alapjait.

¹⁴ <http://www.v4agemanagement.eu/analysis-of-a-current-state-of-age-management-concept-implementation-in-v4-countries/>

IRODALOM

DOBOS László 2010. *Harnadik Kor Egyeteme Közhasznú Alapítvány Alapító Okirata*. Miskolc.

HERCZOG László 2009. *H/10500. számú országgyűlési határozati javaslat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról*. Budapest. <http://www.parlament.hu/irom38/10500/10500.pdf> (Letöltve: 2017. május 5.)

ZÁROL Evelin 2014. Az idősök helyzete, idősügy Magyarországon. *KAPOCS*, 2014/3, XIII. évf., 62. lapszám, 2–13.

FORRÁSOK

2001. évi CI. törvény a felnőttképzésről <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a0100101>. TV (Letöltve: 2017. május 5.)

81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Europe's Response to World Ageing (COM [2002] 142 final of 18. 3. 2002)

2017. évi LXXXIX. törvény egyes törvényeknek a közérdekű nyugdíjas szervezetek létrehozásával összefüggő módosításáról https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1700089. TV×hift=20170701&txtreferer=00000003.TXT (Letöltve: 2017. július 5.)

Magyarország Alaptörvénye http://www.keh.hu/magyarorszag_alaptorvenye/1515-Magyarorszag_Alaptorvenye&pnr=5 (Letöltve: 2017. május 5.)